

Baranyai Zoltánné

Az alapfokú művészetoktatási intézményhálózat szerepe a képző- és iparművészeti nevelésben

Helyzetjelentés

Az iskolaigazgató, művészetoktatási szakértő tanulmányában áttekinti az 1993. évi LXXIX. törvény hatását a művészetoktatásra és a kilencvenes évektől megjelenő új intézménytípus feladatát a művészeti nevelés terén. Az alapfokú művészetoktatás képző- és iparművészeti ágának célrendszere, struktúrája, tantárgyi, tanszaki rendszere, intézménytípusai bemutatása után foglalkozik az eredményes működést elősegítő tényezőkkel és buktatókkal, a minősítés során felszínre került problémákkal és azok megoldásának lehetőségeivel. Végül ismerteti a 27/1998-as MKM rendelet módosításának szempontjait és a fejlesztések irányát.

BEVEZETŐ

Mielőtt a címben jelzett intézménytípus hatását elemezném, rövid kitérőt teszek. Az ötvenes években egy vidéki külváros általános iskolájába jártam. Nagyon szerettük a heti kétórás rajzórát, mindig érdekes vetített képes műelemzéseknek, alkotási gyakorlatoknak lehettünk részesei. A képzőművészeti szakkör keretén belül pedig olyan eszközökkel, anyagokkal és műhelytitkokkal, olyan értékrenddel találkoztunk, amelyekről sejtelmünk sem volt, miközben megismerhettük képességeinket is. Középkor és főiskola koromban is visszajártam ebbe a szakkörbe, mert ott mindig a művészet tisztelete, a tudásátadás szándéka volt érezhető. Nem tudom, milyen pályát választottam volna, milyen ember lettem volna az általános iskolai rajztanárom, az általa vezetett képzőművészeti szakkör keretében kapott élmények és hatások nélkül, de az biztos, hogy a művésztől sokat kaptam. Ezért érzem úgy, hogy minden oktatási-nevelési lehetőséget és formát (tanóra, szakkör, múzeumi foglalkozás, alapfokú művészetoktatás...) meg kell ragadnunk ahhoz, hogy mindenki megfelelő mélységben ismerhesse meg a művészetet.

Tanárként a nyolcvanas években, a tagozatos osztályok korában éreztem magam a legjobban. Ekkor együtt volt mindaz, ami a sikeres művészeti neveléshez, a személyiség-fejlesztéshez, a tehetséggondozáshoz, a saját önbecsüléshez szükséges (elvárt innovatív szemlélet, megfelelő anyagi háttér, csoportbontás, délelőtti oktatás, heti négy-négy órás időkeret). Meggyőződésem, hogy megfelelő iskolavezetés mellett, jó művésztanárokkal ez a forma tudta a legteljesebben kibontakoztatni a tanulók kreativitását, alkotókészségét,

formálta a leghatékonyabban az egész közösség szemléletét, mert nemcsak a kiváltságosok részesülhettek ebben, hanem mindenki, aki ilyen osztályokba járt. Első rajztagozatos osztályom olyan gyerekekből verbuválódott, akik nem kellett más tagozatoknak. A heti kétszer kilencvenperces kreatívfejlesztő munkával év végére ennek az osztálynak lett a legjobb tanulmányi átlaga az iskolában. Nyolcadik év végére a tanulók 70%-a kitűnő és jeles tanulmányi eredményt ért el. Ma is tartom a kapcsolatot diákjaimmal, mindegyikük művészetet igénylő, értelmes életet élő felnőtté vált.

Nem tudom, visszaállítható volna-e ez a rendszer. Valószínűleg nem. A változtatások többnyire valaminek a rovására történnek. Ez érte utol a tagozatos oktatást is.

AZ 1993. ÉVI LXXIX. TÖRVÉNY HATÁSA A MŰVÉSZETOKTATÁSRA

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény (a továbbiakban törvény) rendelkezései új reményt csillantottak fel a művészeti nevelés iránt elkötelezettekben. A törvény 10. § (3) bekezdése ugyanis kimondta, hogy „a gyermeknek, tanulónak joga, hogy adottságainak, képességeinek, érdeklődésének megfelelő nevelésben és oktatásban részesüljön, képességeihez mértén tovább tanuljon, valamint tehetségének felismerése és fejlesztése érdekében alapfokú művészetoktatásban vegyen részt”. Ez azt jelentette, hogy az általános iskolák, középiskolák és szakképző intézmények mellett megjelenhet egy olyan új iskolatípus – a délutáni alapfokú művészeti iskola –, amely a gyermekek, fiatalok érdeklődésének megfelelő tehetséggondozásra szakosodik. A közoktatási törvény lehetőséget biztosított tehát egy olyan intézményrendszer létrehozására, amely mindenki számára hozzáférhetővé kívánta tenni a művészetoktatásban való részvételt.

De az alapfokú művészetoktatási intézményrendszer létrejöttéhez még más is szükséges volt. Meg kellett jelentetni az alapfokú művészetoktatás követelményét és tantervi programját, ugyanis a közoktatási törvény rendelkezése szerint az intézményekben folyó nevelő-oktató munka a miniszter által kiadott követelményekre és tantervi programra épülő helyi tanterv alapján valósulhat meg. Ennek hiányában az intézmények nem készíthették el az iskola szakmai működését meghatározó pedagógiai programjukat.

Az alapfokú művészetoktatás képző- és iparművészeti ágának célrendszere, struktúrája, tantárgyi, tanszaki rendszere, intézménytípusai

A rendelet előkészítőinek olyan koncepciót kellett kialakítaniuk, amely koherens a közoktatási törvénnyel abban az értelemben, hogy a művészetoktatás a művészi kifejezőképeségeket alapozza meg, és felkészít a szakirányú továbbtanulásra. A fentiek megvalósulása érdekében a követelmény és a tantervi programok kidolgozói a képző- és iparművészeti szakközépiskolai rendszert vették alapul az alapfokú művészetoktatási intézmények tantárgyrend-

szerének meghatározásakor. Az alapfokú művészetoktatási intézmények struktúráját a törvény 31. §-a határozza meg, mely szerint az intézmény szerkezete 2+6+4 évfolyamból (2 év előképző, 6 alapfokú és 4 továbbképző évfolyam) áll, követte a 8+4-es felépítést (8 éves általános iskolai, 4 éves középiskolai képzés). Az alapozást a rajz-festés-mintázás tantárgy, a szakirányú felkészítést a kötelezően választható műhelygyakorlat tananyagtartalma által kívánták biztosítani, heti négy-hat órás időkeretben. Az alapfokú művészetoktatás képző- és iparművészeti ágán tanított rajz-festés-mintázás tantárgy követelménye rokon volt a kötelező általános iskola rajz tantárgyának követelményével. Az alapfokú művészetoktatás egyediségét a tanszaki rendszer, a műhelymunka adta. A kétéves műhely-előkészítőt követően a tanuló a következő műhelytevékenységek közül választhatott, ha az intézmény biztosítani tudta a tárgyi és személyi feltételrendszert: grafika, festészet, szobrászat, bábkészítő, bőrműves, fatárgykészítő, fémműves, kerámia, kézműves, makett- és papírtárgykészítő, textilműves, tűzzománckészítő, fotó-videó műhely. A műhelygyakorlat kötelezően választható tantárgyainak körét a képző- és iparművészeti szakképzés szakjainak megfelelően határozták meg. Szabadon választható tárgyként jelent meg a művészettörténet és népművészet tantárgy.

Az alapfokú művészetoktatási intézményekben a különböző művészeti ágak (tánc-, szín- és bábművészet, képző- és iparművészet) legális bevezetésének feltétele a csoportos művészeti ágakon csak a 27/1998. (VI. 10.) MKM-rendelet kihirdetésével teremtődött meg. Egy olyan iskolatípus született, ahol a „követelmény a tartalmi szabályozást úgy valósítja meg, hogy az egységesítést szolgáló közös alapra az iskolák, a pedagógusok, a tanulók sokféle, differenciált tevékenysége épülhessen”.

A készség- és képességfejlesztés, az ismeretgazdagítás tartalmát a gyermek életkori szintjéhez igazította, a teljesítendő, elvárható követelmények szintjét az alapfok és a továbbképző évfolyam végére határozza meg, lehetőséget adva az egyéni fejlődési különbségek figyelembevételére. Ez az iskolatípus fontosnak tartotta a nemzeti hagyományok ápolását, a nemzeti értékek megőrzését, a különböző kultúrák iránti nyitottság kialakítását. Az alkotási folyamat során szerzett tanulási tapasztalatokkal, rendszeresen átélt pozitív élményekkel biztosította a vizuális készségek és képességek fejlődését, az alkotó és önkifejező képességek kibontakozását, az esztétikai szemlélet, a kommunikációs készség, a közösségi magatartási szokások, az akarati cselekvőképesség kialakulását.

A 1993. évi LXXIX. törvény, a nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló 11/1994. (VI. 8.) MKM-rendelet, valamint az alapfokú művészetoktatás követelményei és tantervi programjának bevezetéséről szóló 27/1998. (VI. 10.) MKM-rendelet együtt tette lehetővé az alapfokú művészetoktatási intézményrendszer kiteljesedését.

Az oktatásirányítás az iskolaszerű működést az alapfokra kidolgozott dokumentum- és szabályzatgyűjtemény megjelentetésével, a szakmai munkát központi és helyi mintatantervekkel, a tehetségigéreték felfedezését az országos tanulmányi versenyrendszer kiépítésével segítette.

AZ ALAPFOKÚ MŰVÉSZETOKTATÁSI INTÉZMÉNY FELADATA A MŰVÉSZETI NEVELÉS TERÉN

A kilencvenes évek végétől a kötelező iskolafok és a művelődési házak beszűkült lehetőségei miatt csak az alapfokú művészetoktatási intézményrendszer tudta biztosítani a művészetoktatást nagyobb tömegek számára. Ez az intézménytípus vette át a művészeti oktató-nevelő munka feladatait, a kötelező iskolafok délelőtti óraszámú keretében már-már csak névlegesen megjelenő művészeti tárgyak szerepét, tudta befogadni az óraszámcsökkentések következtében munkanélkülivé vált pedagógusokat és művészeket, a megszüntetett tagozatokat, szakköröket, a művelődési házak kulturális csoportjait.

Ez az intézménytípus ekkor még térítésmentesen tudott megfelelő időkeretet és műhelyfeltételeket biztosítani a művészetoktatáshoz. A kötelezően előírt eszközpark, anyagellátottság garanciát jelentett arra, hogy a tanulók sokféle képző- és iparművészeti technikával, kifejezési eszközzel ismerkedhessenek meg. A műhelygyakorlatok révén fellendült a grafikus, festő, keramikus, textiles, zománcos, bőrös, fotós műhelytevékenység. A heti négyórás időtartam izgalmas kísérletezésekre, elmélyült munkára teremtett lehetőséget.

A képző- és iparművészeti ágon a tanárok nagy része lelkesen üdvözölte az új iskolatípust. Felismerte, hogy az adott körülmények között csak ez a forma tudja biztosítani az igényes képző- és iparművészeti oktatást. Az intézmények fejlesztésekbe fogtak, műhelyeket alakítottak ki. Az elkötelezett szakemberek segítségével kiváló intézmények formálódtak. Fellendült a versenyekre, pályázatokra történő felkészítő munka. Megnőtt a pedagógusok továbbtanulási kedve. A tanárok iskolai módszertani megbeszélések, alkotótáborok, továbbképzések során bővítették ismereteiket. Az országos tanulmányi versenyek köré szervezett szakmai tanácskozások összehozták a különböző iskolákat, azok képző- és iparművészeit. Megszűnt az elszigeteltség, megindult a kommunikáció, az innováció. Akkreditált tanártovábbképzés biztosította a nem kötelező, délutáni iskolatípusra történő felkészülést, posztgraduális képzések indultak. Az alapfokú művészetoktatás minden téren nagyon jól képzett tanárokat kíván, olyan pedagógusokat, akik a fáradt gyerekekben délután is fel tudják kelteni az alkotókedvet.

A nyilvános vizsgakiállítások kapcsán egyre jobban beépült a köztudatba a művészeti nevelés fontossága. Iskolagalériák, kiállítótermek nyíltak.

Az eredményes működést elősegítő tényezők és buktatók

Az alapfokú művészetoktatási intézmény működhet önálló iskolaként és összetett intézményként is, azaz a kötelező iskolatípussal együtt, egy vezetés alatt. Mindegyik lehet kiváló és gyenge is. Azokban az összetett iskolákban, ahol a vezetésben nincs művésztanár, művészet iránt elkötelezett szakember, ha nem kéri ki időnként hiteles művészetoktatási szakértők tanácsát, könnyen ellaposodhat az alapfokú művészetoktatási egység munkája.

Egy-egy intézmény pedagógiai programját áttekintve ez elég karakteresen megmutatkozik. Problémát jelent itt a szakmai irányítás kérdése, a minőség objektív megállapítása. A pedagógusok és a tanulók művészetoktatási eredményeit csak jól képzett művészetoktatási szakember tudja hitelesen értékelni, ha kell, korrigálni, segíteni. Csak a szakember tudja, mikor és milyen eszközökre és anyagokra van szükség a fejlesztőmunkához, milyen pedagógiát, módszert, sorrendiséget érdemes követni. Természetesen azt nem lehet elvárni, hogy az összetett intézmény vezetője feltétlenül művészember legyen, de azt talán igen, hogy kérjen külső tanácsot. Megfelelő szakmai vezetés nélkül ugyanis nagyon könnyen rossz vágányra csúszhatnak a dolgok.

Akkor vagyunk igazságosak, ha az önálló iskola átlaghibáit is felsorakoztatjuk. A csak alapfokú művészetoktatással foglalkozó intézményekben elvárható, hogy művésztanár vezesse az intézményt. Ha több művészeti ágat működtet, szükséges, hogy a különböző művészeti ágaknak jól képzett vezetői legyenek. Az igényes szakmai munka minden művészeti ágon csak így biztosítható. A művésztanárok által vezetett intézményekben többnyire a tanügyi dokumentumok, nyilvántartások vezetése terén érzékelhető hiányosság.

A szervezeti felépítés befolyásolja a minőséget, az intézmény érdemi munkáját azonban az alapfokú művészetoktatási intézmény alapításának szándéka, célja, az alapítók és működtetők hozzáértése, azaz a személyi feltételek (a szakmai irányítás, az elkötelezett pedagógusi munka) határozzák meg döntően.

Az önkormányzati fenntartású iskolák mellett nem önkormányzati intézmények is létesültek. A társaságok, egyesületek, alapítványok által létrehozott, szakmailag jól működő intézményeket többnyire elkötelezett, önállóságra vágyó művészek, művésztanárok alapították. A tisztességes szándékú iskolaalapítók, működtetők hihetetlenül nagy szellemi tőkét vittek egy-egy városba, egy-egy olyan kistélepülésre, ahol az alapfokú művészeti iskola megjelenése előtt talán még az általános iskolai rajzórákat sem tudták szakos tanárral ellátni, ahol nem tudtak a település számára igazi művészeti programot kínálni.

Az ellenőrzés hiánya és a kedvező finanszírozás azonban olyanokat is erre a területre terelt, akik nem csak azért alapítottak művészeti iskolát, hogy a tanulók részesüljenek annak fejlesztő hatásában. Sajnos az alapfokú művészetoktatásban divat lett a többmegyés iskolaalapítás. Nem tudom, hogyan működik alkotó közösségként a tantestület az ilyen intézményekben, ha a székhely és a telephelyek akár száz kilométernél is messzebb vannak egymástól?

Egyre több visszaélésről lehetett hallani, miután az intézmények száma, nagysága egyre nőtt. A törvénytelen működtetés problémáit a hatóságok nem tudták megnyugtató módon kezelni, mivel nem volt megfelelő jogi eszköz a törvénytelenül működő intézmények megszüntetésére, illetve az állami normatíva megvonására.

A fentiekből következően 2006-tól az elégtelen finanszírozás, a rendszer életben tartásának kérdése egyre erőteljesebben merült fel.

A MINŐSÍTÉS CÉLJA, HATÁSA, A MINŐSÍTÉS SORÁN FELSZÍNRE KERÜLT PROBLÉMÁK ÉS AZOK MEGOLDÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI

Az alapfokú művészeti iskolai rendszer megtartása érdekében a szakmáért felelősséget érző szakemberek javasolták az alapfokú művészetoktatási intézmények minősítését. Abban bíztak, hogy a szakmai szervezetek együttműködésében megvalósuló szakmai minősítő eljárás az előforduló szakmai anomáliákat ki tudja szűrni, a pótolhatatlan, társadalmilag hasznos tevékenységet végző intézmények szakmai munkáját fel tudja mutatni. Minden művészetoktatásért elkötelezett vezetőnek, intézménynek, pedagógusnak az volt az érdeke, hogy ne néhány, szakmán kívüli „ügyeskedő” ténykedéséből ítéljenek meg egy társadalmilag nagy hasznot hozó, Európa számára is példaként állítható intézménytípust.

A magyar oktatásügyben egyedülálló volt a művészeti iskolák minősítési rendszerének kidolgozása, a minősítés lebonyolítása, mely két részből állt. Az előminősítési eljárás az iskolaszerű működés formai elemeit vizsgálta.

Az előminősítés rendkívül sok pozitív működési változást eredményezett. Az intézmények működése átláthatóbb, egységes alapokon nyugvó lett. Mostanra a fenntartók és az iskolaigazgatók jobban odafigyelnek az alapfokú művészetoktatásra vonatkozó jogszabályok betartására. Az alkalmazás tekintetében több szakképzett és határozatlan időre kinevezett pedagógus került a rendszerbe. Csak olyan művészeti ágat, tanszakot működtetnek, amelynek tárgyi és személyi feltételeit biztosítani tudják.

A minősítési eljárás második szakaszában a dokumentumokban leírtak megvalósulását vizsgálták a helyszínen. A minősítők a dokumentumok áttekintését követően órákat látogattak. Én magam is sok kiváló órát láttam.

A 2007. évi minősítést záró összegzés alapján a minősítést kérő intézmények fenntartó szerinti megoszlása a képző- és iparművészeti ágon az alábbi volt: városi önkormányzati 81, alapítványi 60, községi önkormányzati 55, társulási 38, közhasznú társasági 28, megyei jogú városi önkormányzati 21, egyházi 16, kerületi önkormányzati 9, egyesületi 9, megyei önkormányzati 5, felsőoktatási fenntartású intézmény 3.

2009 áprilisáig 542 intézmény kiválóra minősített, 143 minősített fokozatot szerzett. 24 intézménynél a minősítés nem vezetett eredményre. A képző- és iparművészeti ágon 272 esetben kiválóra minősített, 67 esetben minősített címet kapott az intézmény, és 3 intézmény esetében nem vezetett eredményre a minősítés.

Megítélésem szerint a minősítés magasabbra tehetné volna a mércét (51%-os teljesítmény esetén a minősített iskola, 75%-os teljesítmény esetén a kiválóra minősített iskola cím volt elnyerhető).

Véleményem szerint a kiválóság összetevői a következők.

- Az intézmény működtetéséhez szükséges dokumentumok (pl.: pedagógiai program, helyi tanterv, házirend) a helyi körülmények, sajátosságok figyelembevételével fogalmazódtak meg. Azok tartalmában maximálisan figyelembe vették a társadalmi elvárást, az iskolahasználók célját és igényét. A környezet adottságai, speciális igényei

tükröződnek a pedagógiai program alapján végzett nevelő-oktató tevékenységben. A foglalkozások szervezésekor figyelembe veszik a tanulók életkori sajátosságait, kötelező elfoglaltságait, terhelhetőségét. A tanított tananyag és a követelmény megfelel a tanulók felkészültségének, alkalmazkodik a diákok életkori sajátosságaihoz. Az oktatás helyszíne, a tanórán használt felszerelések, eszközök mennyisége és minősége megfelelő. A tárgyi környezet, az eszközhasználat elősegíti a tanóra céljának, feladatainak megvalósulását. A tanár a megoldandó feladat iránt fel tudja kelteni a tanulók érdeklődését, a motiváció eredményes. A feladat megoldását gondosan előkészíti (pl.: taneszközök biztosítása, a terem berendezése, átrendezése). Az alkalmazott munkaforma a tanítási óra céljának megfelelő, figyelembe veszi a csoport sajátosságait. A tanár kérdései, magyarázatai szakszerűek, érthetőek. A tanulók rendelkeznek az évfolyamra előírt tananyag elsajátításához szükséges ismeretekkel, képességekkel. Értik a pedagógus által használt szakkifejezéseket, fogalmakat, követik az irányítást. Ismerik és alkalmazzák az évfolyam követelményeinek megfelelő munkaformákat. A tanár aktivizálni tudja a tanulókat, bevonja őket a tanórai tevékenységekbe. Elősegíti a figyelem fenntartását, a koncentrációt. Értékelése ösztönző, biztató, tiszteletben tartja a személyiségüket. A foglalkozás időbeosztása, dinamikája a kitűzött céloknak és feladatoknak megfelelő. A pedagógus eredményesen használja fel a rendelkezésére álló időkeretet. A tanóra célja megvalósul. A tanulók teljesítménye a helyi tantervben az adott évfolyamra előírt követelményekkel szinkrónban van.

- Az intézmény biztosítja a felmenő rendszerű működtetést, törekszik arra, hogy egy-egy tanuló minél több évig folytasson tanulmányokat az intézményben.
- Az igazgató kiválóan képzett művészeket, pedagógusokat alkalmaz. A szakos ellátottság 100%-os. A pedagógusok elhivatottak. Aktívan részt vesznek az iskolai szintű szakmai fejlesztésekben. Továbbképzik (akkreditált továbbképzés, posztgraduális képzés), művelik magukat. Az eredményesség érdekében a nevelőtestület törekszik arra, hogy a lehető legjobban együttműködjön a tanulókkal és a szülőkkel. Az intézményben tudatos, magas színvonalú művészeti képzés folyik, ami a nemzetközi pályázatokon, országos, megyei, területi tanulmányi, versenyeken, kiállításokon elért eredményekben is megnyilvánul. A művészeti iskola oktató-nevelő munkája meghatározó szerepet tölt be a befogadó és alkotó készségek, képességek kialakításában, a személyiségfejlesztésben. Az ott folyó kreativitásfejlesztő tevékenység, az alkotás lehetőségeit biztosító képzés rendkívül pozitívan befolyásolja a tanulók empátiakészségét, érzelmi intelligenciáját. Az intézményben a tehetséggondozással azonos hangsúlyt kap a hátrányos helyzetű tanulókkal történő foglalkozás. Az esélyegyenlőség megteremtése érdekében az iskola minden tanuló számára alanyi jogon biztosítja a tanuláshoz szükséges eszközöket és anyagot. A tanulók sokféle tevékenységet, művészeti kifejezési lehetőséget ismerhetnek meg és használhatnak. Az intézmény lehetőséget teremt az önismerethez, önmegvalósításhoz szükséges kísérletezésre, a feladatmegoldásokban való elmélyülésre.

- A művészeti iskola fontos szerepet tölt be a hagyományápolásban, a nemzeti kultúra, az identitástudat kialakításában, a kortárs művészet megismertetésében. Oktató-nevelő tevékenysége nemcsak az iskolában tanuló diákok, de rajtuk keresztül az egész térség művészeti befogadó képességét pozitívan befolyásolja. Az intézmény társadalmi megítélése jó.

A 27/1998-AS MKM-RENDELET MÓDOSÍTÁSÁNAK SZEMPONTJAI. A FEJLESZTÉSEK IRÁNYA

A minősítést követően a Minősítő Testülettel együttműködésben a szakmai szervezetek feltárták azokat a problémaköröket, amelyeket meg kell oldani annak érdekében, hogy ez az iskolatípus eredményesebben működhessen.

A Magyar Művészetoktatásért Országos Szakmai Szervezet szakértői által felvetett problémakörök a következők voltak: egységesebb dokumentációs rendszer kialakítása (beírási napló, csoportnapló), a régi dokumentumok közül a törzslap módosítása, az évfolyam-összevonás lehetőségének megteremtése, a térítésidő-fizetési kötelezettség felülvizsgálata; az adminisztráció csökkentése; a tantervmódosítás szükségessége; szakirányú szakmai továbbképzések előírása, a személyi feltételek pontos meghatározása.

A problémák feltárása után bekerült a jogszabályba az osztályösszevonás lehetősége, megtörtént a 27/1998-as MKM-rendelet módosításának előkészítése.

A hatékony működéshez biztonságérzetre, jövőképre, a változások mellett is hosszú távú oktatásirányítási elkötelezettségre; pénzügyi, jogszabályi biztonságra; szakmai támogatásra (színvonalas szakmai segédanyagok – tankönyvek, módszertani segédletek – megjelentetésére) van szükség. A minősítéssel kapcsolatos félelmeket, indulatokat elsősorban a jövőkép hiánya generálta, illetve elsősorban azok az intézmények éltek kifogással, ahol a jogszabályi előírásokat nem tartották be.

A 27/1998. (VI. 10.) MKM-rendelet mellékleteként megjelenő követelmény és tantervi program módosítására a képző- és iparművészeti ágra vonatkozóan a Magyar Művészetoktatásért Országos Szakmai Szervezet 2008-ban kapott megbízást. A módosítás teljes körű nyilvánosságot élvezett. A feladattal megbízott szakmai szervezeten kívül a Művészeti Szakközépiskolák Szövetsége, a Magyar Zeneiskolák és Művészeti Iskolák Szövetsége, a Minősítő Testület és a Rektori Konferencia képviselői is tevékenyen részt vettek a feladat elvégzésében. A szakmai teamek az egyes tanszakok tanáraiból alakultak. A véleményeket szakmai fórumokon, konzultációkon, szakmai konferenciákon egyeztették.

A módosításokra, fejlesztőmunkára való felkészülést az alapfokú intézményekre vonatkozó adatok tanulmányozásával kezdtük.

A zeneművészeti oktatásban 107 364 tanuló, a táncművészeti oktatásban 83 139 tanuló, a képzőművészeti oktatásban 43 863 tanuló, a szín- és bábművészeti oktatásban 14 645 tanuló vesz részt a 2008/2009-es évi központi statisztikai adatok alapján. Az alapfokú művészetoktatás képző- és iparművészeti ágán az előképző évfolyamokon 5483, az alapfokú évfolyamokon 36 203, a továbbképző évfolyamokon 2177 diák tanul. A tanulói létszám-

hoz képest a 43 863 fős részvétel megítélésem szerint alacsony. A képző- és iparművészeti oktatásban részt vevő pedagógusok száma megközelíti az 1400 főt. Grafika tanszakon 393, festészet tanszakon 435, szobrászat tanszakon 25, fotó-videó tanszakon 28, bábkészítő tanszakon 2, bőrműves tanszakon 7, fatárgykészítő tanszakon 6, fémműves tanszakon 2, kerámia tanszakon 85, kézműves tanszakon 340, makett- és papírtárgykészítő tanszakon 11, textilműves tanszakon 20, tűzzománckészítő tanszakon 35 pedagógus tanít. Az 1389 pedagógus közül 539 végzett művészeti egyetemet.

A szakmai szervezet meghatározta a módosítás általános szempontjait a képző- és iparművészeti ágon: a szakmai elvárásokhoz igazodjon; egyetemesebb művészetoktatást, széles körű képzést biztosítson; életszerű, használható, tanítható, a gyakorlathoz igazodó, megvalósítható követelmény és tanterv fogalmazódjon meg, mely minden intézményt igényes művészetoktatásra ösztönöz; a követelmény és a központi tanterv az iskolákat egyedi helyi tantervek megfogalmazására készítse; vegye figyelembe az elmúlt tíz év művészetoktatásának tapasztalatait, a művészetoktatás nemzetközi trendjeit; építsen a legújabb pszichológiai és pedagógia kutatások eredményeire; a módosítás széles körű konszenzus alapján jöjjön létre.

Az alapfokú művészetoktatás képző- és iparművészeti ágán a következő fejlesztések végrehajtása volt a cél:

- karakteresebb, sajátosabb, speciálisan ezzel a művészetoktatási intézményrendszerrel megvalósítható cél, feladat-, követelményrendszer és tananyagtartalom megfogalmazása (nem általános iskolai, szakképzési, játszóházi és szakköri forma utánzása);
- olyan művészetoktatási cél, feladat-, követelményrendszer és tananyagtartalom kialakítása, amely elsősorban az alkotómunka igényét helyezi előtérbe.

A módosítás során a fejlesztők ügyeltek arra, hogy a pedagógiai munkaformákban és tanulói magatartásformákban a tevékenység-központúságra kerüljön a hangsúly. Fontos elvárásként fogalmazódott meg, hogy a tanulók a vizuális tananyagtartalmakat, feladatokat gyakorlati, tapasztalati módon, különböző tevékenységek által dolgozzák fel, hogy a cselekvésből származó tapasztalat adja a tanulás, a tudás alapját. Fontos, hogy a tanulók egy-egy témával, témakörrel hosszabb ideig, elmélyülten foglalkozzanak, mert ez elősegíti a türelem és kitartás fejlődését, a feladattudatosság kialakulását. A folyamatszerűséget a szervesen kapcsolódó, egymásra épülő feladatsorokban, projektekben való gondolkodtatás biztosítja.

Az alkotóképesség kialakítása érdekében erőteljesebben kell fejleszteni a kreatív cselekvőképesség részterületeit (pl.: kísérletező kedv, lényeglátás, szituativitás, döntésképeség, nézőpontváltás, sorrendmódosítás). Az alkotói magatartás kialakításában hangsúlyt kapott a nyitottság, az egyéni látásmód, a lényegkiemelés, a problémaérzékenység és probléma-megoldás képessége. Ha a kortárs művészettel együtt akarunk haladni, tágítani kell a műfaji határokat. Egyetemesebb, komplexebb ismeret- és tudásanyag átadására van szükség, mert csak így valósulhat meg a képző- és iparművészeti, a népművészeti és médiaművészeti területek, illetve az egyéb művészeti ágak közötti átjárhatóság.

Fontos feladattá vált a szociális érzékenység és empátia, az éntudatosság, az önszabályozás és önállóság fejlesztése. A tanulók önkifejezési készsége a személyre szabott feladatok, egyéni korrekció megvalósulása révén fejlődik. Az interaktivitás és együttműködési készség feltételezi a személyközi kapcsolatok aktivitását, a kooperációt és az innovációt.

Szükséges volt olyan követelményrendszer, tananyagtartalom összeállítása, melynek személyi feltételigénye biztosítható, melyben a rajztanár, képző- és iparművész, média-szakember helye pontosan körülhatárolható. A kialakított elvek szerint a vizuális alapozó foglalkozást, a vizuális alkotó gyakorlat tantárgyat, a grafika-festészet műhelygyakorlatot rajztanár, vizuális tanár vagy képző-, illetve iparművész taníthatja. A szobrászat-kerámia műhelygyakorlatot szobrász vagy keramikus, a textil- és bőrműves gyakorlatot textil vagy bőrműves iparművész, a tűzzománc- és fémműves műhelygyakorlatot képzőművész vagy fémműves iparművész, a környezet- és kézműves műhelygyakorlatot környezet-kultúra vagy kézműves tanár, illetve tervező iparművész, a fotó- és filmműhelygyakorlatot pedig média szakos tanár vagy médiaművész láthatja el.

Célunk olyan követelményrendszer kialakítása volt, amelynek tárgyi és személyi feltételrendszere biztosítható, ennek elérése érdekében alapvető strukturális változások mellett döntöttünk. Kiemelt szerepet kapott a tanszakválasztás erőteljesebb megalapozása az alapfok alsó három évfolyamán (A₁, A₂, A₃). A konkrét tanszakválasztás, a műhelygyakorlatok későbbi indításával (A₄-től) kiküszöbölhető az alapozás nélküli túl korai szakosodás. Az igényesebb, hosszabb idejű alapozó képzéssel megvalósulhat a tanszakok közötti átjárhatóság.

Alapos megfontolás után a szükségtelenül elaprózott, illetve nem működő tanszaki rendszer átalakítását kezdeményeztük. A rokon szakirányok összevonásával az életkori igényeknek, a mai elvárásoknak jobban megfelelő, sokszínűbb, komplexebb tanszaki rendszert hoztunk létre. A grafika és festészet, szobrászat és kerámia, textil- és bőrműves, tűzzománc és fémműves, környezet- és kézműves kultúra, fotó és film tanszak rokon területeik alapján kerülhettek egymás mellé. Olyan korban élünk, ahol, egyre jobban elmosódnak a műfaji határok, nemcsak a kortárs művészetben, de más területeken is. A szakpárok összevonása tehát teljesen kézenfekvő megoldás volt. Ezzel az összevonással a gyermekek természetes kíváncsiságát jobban ki lehet elégíteni, átfogóbb területeket ismerhetnek meg, több mindezzel foglalkozhatnak.

A kisiskoláknál komoly problémát okozott az alacsony csoportlétszám, melyre megoldást jelent a differenciált foglalkoztatásra lehetőséget adó követelményrendszer és tananyagstruktúra kialakítása, a törvényben biztosított évfolyam-összevonás segítése. Az integrált oktatás megszervezésének feltétele olyan követelményrendszer kialakítása volt, amely lehetővé teszi a tudatosan átgondolt, szervesen egymásra épülő feladatokban, feladatsorokban, projektekben való gondolkodtatást.

A komplexitásra (és nem korai szakosodásra) törekvő művészetoktatás célját és tartalmát jobban kifejezik az új tantárgyi elnevezések: vizuális alapozó foglalkozás az előképzőben, vizuális alkotó gyakorlat az alapfokon és a továbbképzőben. A vizuális alapozó foglalkozás sokszínű, érzékszerveket fejlesztő, tapasztalatszerző alkotó játékokra ad lehetőséget.

A sokszínű anyag- és eszközhasználat segíti a gyermekek élményszerű tapasztalatszerzését, kreativitásuk kibontakozásának első lépéseit és a tradicionális kézművesség értékeinek továbbadását. A vizuális alkotó gyakorlat a képző- és iparművészeti ág, az ősi és kézműves tárgyformálás, a médiaművészet sokféle tevékenységének megismertetésére szolgál. Feladata a vizuális eszköztár bővítése, a művészi kifejezési formanyelv kialakítása, gazdagítása, változatos kreatív feladatsorokon keresztül. A műhelygyakorlat lehetővé teszi az ősi, a hagyományos és a kortárs képző- és iparművészeti, valamint médiaművészeti szakirányú tevékenységek elsajátítását.

A követelmények és a tanszaki rendszer változása miatt átdolgozásra került a művészeti alap- és záróvizsga követelménye is.

AZ ALAPFOKÚ MŰVÉSZETOKTATÁS KÉPZŐ- ÉS IPARMŰVÉSZETI ÁGÁNAK TÁRSADALMI HATÁSA

Ennek az intézménytípusnak pótolhatatlan helye van a magyar oktatási intézmények rendszerében, hiszen olyan feladatokat lát el, amelyek egyéb intézménytípusban nem biztosíthatók. Ez az a hely, ahol kifejezésformát kaphat az érzelem csakúgy, mint a gondolat, a kreatív, alkotó magatartás; ahol megtanítjuk tolerálni, tisztelni mások szokásait, kultúráját; ahol lehetőséget teremtünk az együttműködésre, a játékos, élményszerű, mégis komoly munkára; ahol továbbadhatjuk a múlt értékeit, és érzékennyé tudjuk tenni a fiatalokat a jelen problémáira, és annak kulturális, művészi kifejeződésére.

Mit remélhetünk ettől az iskolatípustól rövid, közép- és hosszú távon?

A rövid távú hasznosítás kézzel fogható, napi szinten bizonyítja életképességét. Ma már alig van olyan rendezvény, megemlékezés vagy ünnepség – helyi, regionális vagy akár országos szinten –, amelyet ne gazdagítana az alapfokú művészetoktatásban részt vevő tanulók igényes közreműködése. Ezek a társadalmi beavatás fontos területei is, ahol a gyerekek bekapcsolódnak a társadalom egyes eseményeibe, szerepet, felelősséget vállalnak annak lefolyásában, életszerűvé, közvetlenül megtapasztalhatóvá téve az oktatás hasznosságát. Középtávon meg kell említeni, hogy a művészeti képzés hozzájárul a résztvevők testi-lelki egészségének kialakulásához, megőrzéséhez, kognitív és pszichikai fejlődéséhez. Több mérés-értékelés igazolta, hogy a művészetoktatásban részt vevők teljesítőképesége, kognitív és pszichés képességei kimutathatóan jobbak a művészetoktatásban nem részesülő társaikkal összehasonlítva. Hosszú távon is megtérül a művészeti nevelő-oktató munka. A művészetoktatás tudásnövekedéssel jár, a kultúra „tudása” identitásnövelő, szerepmegtartó, szocializáló, befogadó, értő attitűdöt alakít ki. A művészeti nevelés pedig a társadalmilag szükséges egyéni képességek intenzív fejlesztését valósítja meg, olyan képességeket, amelyek elősegítik az egész életen át tartó tanulást, a munkavállalási esélyek növekedését, a társadalmi beilleszkedést, valamint az egyre inkább szükségessé váló önkéntes szabálykövető magatartás kialakulását.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Az elmúlt több mint négy évtized során ugyan más-más formában, de mindig a művészeti nevelés fontosságáért szálltam síkra. Az általam vezetett intézmény létrehozására, vezetésére négy évvel ezelőtt, nyugdíjasként vállalkoztam. Ez a művészeti iskola azzal a céllal indult, hogy a kistérség fiataljai számára igényes művészetoktatást biztosítson.

A kitűzött cél teljesülése érdekében:

- a képzőművészeti alapozást, illetve az alapfokú művészetoktatás követelményrendszerének teljesülését egyedi kidolgozású „rajz-festészet-mintázás” helyi tanterv segíti;
- az intenzív fejlesztést, az elmélet és a gyakorlat szerves összekapcsolását, a képző- és az iparművészeti tudás integrálását egyedi kidolgozású műhelygyakorlat-tanterv biztosítja,
- intézményünk minden feladatellátási helyén (telephelyén) szakképzett pedagógusok dolgoznak;
- a belépő tanárainkat 120 órás tanfolyammal készítettük fel az alapfokú művészetoktatásra;
- minden hónap utolsó szombatján egész napos felkészülést, alkotónapot tartunk a kollégáink számára;
- a befogadó iskolákat (feladatellátási helyeket) ingyenes művészetoktatási segédanyagokkal (rajz- és vizuáliskultúra-tanulási eszköz) látjuk el;
- kreativitásfejlesztésre épülő művészetoktatást végzünk, nem improduktív munkára, hanem egyedi tervező- és alkotómunkára kívánjuk felkészíteni tanítványainkat.

Intézményünk kiemelten hátrányos helyzetű kistérségben működik. Közel harminc kistelepülés és két kisváros ötszáz tanulója számára biztosítjuk a képző és iparművészeti oktatást tíz telephelyen. A befogadó intézmények adják a termeket az oktatáshoz. Tanítványaink 40%-a a jegyző által hátrányos helyzetűnek minősített tanuló. A meglévő rajztanárok mellé képző- és iparművészeket csábítottunk a térségbe. Az intézmény állandó saját alkalmazotti létszáma (a határozatlan idejű munkaszerződésesek aránya az indulás évétől kezdve) 70–80% közötti. A szakos ellátottságunk 100%-os. A legkisebb létszámú telephelyünkre is szakképzett pedagógust, művészt hívtunk. A tantestület 50%-a aktív művészeti tevékenységet folytató, kiállító művész. Az esélyegyenlőség megteremtése érdekében diákjaink térítésmentesen jutnak minden anyaghoz és eszközhöz. Díjtalanul visszük őket múzeumokba, kiállításokra, és igyekszünk minél több ingyenes tanulmányutat, alkotótábor szervezni számukra.

Arra törekszünk, hogy minden tanulónk elhiggye, képes megoldani a problémákat, a feladatokat, és rendelkezik tervező-, alkotóképességgel. Ezért tartjuk fontosnak a versenyeken való megmérettetést. Az indítás évében az oktatási miniszter által meghirdetett mindkét országos szervezésű tanulmányi versenyre indítottuk diákjainkat. Az országos döntőn festészet kategóriában harmadik, a bábkészítő kategóriában második helyezést értek el. A 2006/2007-es tanévben a tűzzománckészítő versenyen I., II. és IV. helyezést, a kerámiaversenyen II., III. és IV. helyezést. A 2007/2008-as tanévben a makett- és

papírtárgykészítő versenyen: I, II., III. és IV. helyezést, a fémműves versenyen: I., II. és III. helyezést, a kézműves versenyen I. helyezést és különdíjat, a 2008/2009-es tanévben az országos textilműves versenyen két kategóriában is I. helyezést értek el a tanév rendjében meghirdetett országos tanulmányi versenyeken. Sok-sok országos pályázatra nevezzük munkáikat, és sok-sok elismerést, jutalmat kapnak. Bár csak négy éve működünk, tanítványainkat szép számmal veszi fel a művészeti szakközépiskola. A megyeszékhelyen, illetve a „Művészetek Völgye” rendezvényeinek keretében közel ezer gyermekalkotást felvonultató, nagy látogatottságot vonzó, elismerést kiváltó szakmai kiállításokat rendeztünk 2006, 2007, 2008 nyarán. Az elmúlt három évben a székhelyen és minden telephelyen évente két nagy tematikus kiállítás keretében mutatjuk be tanulóink képző- és iparművészeti alkotásait a szülőknek és a közvetlen környezetnek a telephelyek kultúrházaiban. A nyári idegenforgalmi időszakban az adott környék szépségét feltáró, feldolgozó, átíró képzőművészeti kiállításokat rendezünk a helyi kúriákban, galériákban, faluházakban. A Művészetek Völgyében a helyi önkormányzattal közösen megnyitottuk az Ifjú Művészek Galériáját. A helyi kulturális életben is jelentős szerepet vállalunk, nyitottak vagyunk minden olyan megkeresésre, amellyel az ünnep, a művészet (esztétikai, érzelmi, értelmi, tartalmi) fontosságára irányíthatjuk a figyelmet. Országos versenyeket rendezünk, pályázatokat hirdetünk meg.

Nyáron minden tanárunk csatlakozik ahhoz a 120 órás akkreditált továbbképzéshez, amelyet a Vizuális Pedagógiai Műhely szervez az alapfokú művészetoktatás képző- és iparművészeti ágán tevékenykedő tanárok számára.

Az általunk megvalósított, kreativitásfejlesztésre épülő képző- és iparművészeti nevelés elkötelezett, produktív tevékenységet követel pedagógustól, tanulótól egyaránt. A székhely és a telephelyek polgármesterei, képviselő-testülete, az anyaiskolák igazgatói, a diákok szülei elégedettek az intézmény tevékenységével. A diákok szívesen vesznek részt a művészeti iskola munkájában, de a jelenlegi finanszírozás mellett egyre nehezebb fenntartani az intézményt. Iskolánk művészeti tevékenysége nemcsak az ott tanuló diákok, de rajtuk keresztül az egész térség művészet iránti befogadóképességét pozitívan befolyásolja, mert a művészet, közlés, egymásra figyelés, párbeszéd, kapcsolatteremtés, tehát a kommunikáció közösségteremtő erő, mely őszinteséget igényel, felkészít a közös szabályok elfogadására és használatára. A művészeti nevelés, alkotóvá nevelés, készség- és képességfejlesztés, kapcsolatteremtő, problémamegoldó, önkifejező, kulturális hátrányokat kompenzáló eszköz, amely felgyorsítja az intellektuális fejlődést, és hozzájárul a résztvevők testi-lelki egészségének kialakulásához, megőrzéséhez.

A művészeti iskola az a hely, ahol kifejezésformát kaphat a kreatív, alkotó magatartás; ahol megtanítjuk tolerálni, tisztelni mások szokásait, kultúráját; ahol lehetőséget teremtünk az együttműködésre, a játékos, élményszerű, komoly munkára; ahol továbbadhatjuk a múlt értékeit, és érzékennyé tudjuk tenni a fiatalokat a jelen problémáira és azok kulturális, művészi kifejezésére. Ezért lenne fontos, hogy a társadalom, az oktatásirányítás kiemelten kezelje ezt a területet, és biztosítsa az alapfokú művészetoktatási intézmények működtetésének feltételeit.